

Bank Smeteng

DALIBOR

Jaké to podivné kouzlo je ve Smetanově hudbě ! Slzy vyhrknou člověku při místech něžných a při jiných vstaneš se sedadla svého a ani nevíš, že jsi již vstal.

Stalo se mně tak při finále druhého aktu „Dalibora“ na zkoušce generální. Finále je tak mohutné, pne se výš, jako štíhlé, vznešené sloupy a klenby gotického chrámu – teď, teď genius rozepjal celé obrovité perutě své, zvoní to a zní co přemohutná hudba sfér . . .

Jan Neruda,
(Fejeton Nár. listů, 8. IX. 1872)

Dne 8. srpna 1879 pronesl Smetana v Konviktě tato památná slova:

„Proto má každý bez ohledu na zisk a slávu pracovati pro vlast a nikoliv pro cizinu, poněvadž jsme zde, a máme-li nadání, jsme povinni k oslavě vlasti pracovat a nemáme se honit po výdělku. Doma je půda pro každého, a jedná-li kdo jinak, je to zrada.

(čas. Dalibor VII., r. 1885)

*Opera Státního divadla v Ostravě, laureát státní ceny
uvádí ke 30. výročí osvobození naší vlasti Sovětskou armádou
slavnostní premiéru opery Dalibor Bedřicha Smetany*

Smetaniv Dalibor

S kompozicí své třetí opery „Dalibor“ začal Smetana v první polovině dubna 1865. V této době ještě nebyly realizovány jevištně ani Braniboři v Čechách, ani Prodaná nevěsta. Obě opery měly premiéru až v první polovině dubna 1866. Přesto, že neměl ještě praxí ověřen účinek svého hudebně-dramatického projevu, je Bedřich Smetana v „Daliboru“ už zralým dramatikem, jistým v promýšlení ideové koncepce a bezpečný v odhadu jevištního účinku. Dalibor je bezpochyby dramaticky nejvypjatějším operním dílem Smetanovým.

Libreto napsal na základě volného zpracování české pověsti Josef Wenzig (1807 až 1876). Wenzigův text Smetanu zaujal především svou dramatičností. Postavil na scénu velké a vyhraněné postavy, jejichž životní dráhy, záměry a činy se střetávaly v prudkých konfliktech. A přitom sama daliborovská pověst, z níž je námět vytěžen, je již ve své podstatě obdařena velkou hudební poetičností. Libretista toto poetické kouzlo základní pověsti volným zpracováním nijak neporušil, ale naopak, spíše vyzdvihl a zdůraznil. Postavu zákeřně zabitého přítele Daliborova Zdeňka, básnickost námětu jistě jen zvyšuje. Jeho smrt dává však všemu konání Daliborovu, jeho vzpouře proti králi, proti stávajícímu řádu, vyšší cíl a zdůvodnění. Jeho bojovnost je podněcována touhou odčinit křivdu, pomstít památku přítele. Motivem Daliborova jednání je ctnost přátelské věrnosti. Tak roste Dalibor v průběhu děje ve skutečného hrdinu, hodného pro své

lidské vlastnosti - odvalu, neústupnost, věrnost - všech sympatií a vší účasti. Jeho postoj, přesto, že je poražen, není v ničem pasivní. Ač přemožen, neztrácí svou hrdost a odvalu a ještě spoután řetězy vyhrožuje králi. A v souhrnu těchto lidských vlastností Daliborových je také podnět a zdůvodnění onoho překvapujícího psychologického zvratu u Milady. Od prudké nenávisti k nejžhavější lásce a sebeobětování. A podlehe-li kouzlu Daliborovy osobnosti žena, jež ho u krále obžalovala jako vraha svého bratra, tím více získává sympatie prostého lidu. Přesto, že dílo v závěru vyznívá tragicky smrtí Milady a Dalibora, není to drama, které nás drtí. Odnášíme si dojem mohutného, velkorysého dramatu, v němž byly v souhře jen veliké a kladné vlastnosti: úsilí o spravedlivé vyrovnání křivd, věrnost, přátelství a horoucí a nesmlouvavá láska ke svobodě. Jestliže se ustálil náš dojem z tragického Dalibora v tomto kladném smyslu, je to především důsledek velkorysosti hudebně-ideové koncepce Smetanovy. Tvůrce životní radosti a optimismu se ani ve své jediné tragické opeře neodcizuje onomu silnému životnímu kladu, jenž je pro něho tak příznačný.

Teprve Smetana dává postavě Daliborově její pravou lidskou velikost, dává vyrůst jeho konfliktu se společností v opravdové, prudké a živé drama. Ve Smetanově hudebním výrazu není lhostejnost, vše co Smetana líčí, vystihuje s celou vážností, opravdovostí a skutečnou tvůrčí vášní.

Přebohatá křížovka lidských vášní, citů, sympatií a nenávisti, lásky i oddané obětavosti - je Smetanou hudebně vystižena s neobyčejnou jistotou a uchvacující dramatickou silou.

Musíme věřit Daliborově vroucí oddanosti k zemřelému příteli, věříme opravdovosti jeho vyhrůžky vmetené králi do tváře, věříme v jeho odvalu i v jeho cit pro spravedlnost. A musíme věřit i složité postavě Miladině, její prudké a bolestné vášni i jejímu ohromení a prudce vytrysklému citu, když vidí poprvé vraha svého bratra.

Se stejnou opravdovostí jsou nadány i široce založené zpěvy krále Vladislava. Ani u něho nepochybujeme, že opravdu váhá a prožívá těžký duševní boj, má-li poslat Dalibora na smrt. A Benešův zpěv, je sugestivním odhalením hlubin lidského soucitu. Ale nejen zpěv, slova a věty, jež Smetana vkládá přímo do úst jednajících osob, které tak bezprostředně vytvářejí charakter postav - také celková nálada a atmosféra jednotlivých scén a jevištních situací je Smetanou zachycena a dramaticky vystižena s dokonalým mistrovstvím. Dalibor je opravdu veliké, ryzí dílo prudce vytrysklých citů a vášní a také opravdové lidské velikosti. Tak je chápeme a milujeme dnes, ale zdaleka nebylo tak pochope-

no v době svého vzniku. Naopak, Dalibor se stal Smetanovi dílem bolesti, jeho osud vrhl těžký stín do dalších dnů. Neruda byl v tom, jak dovedl pochopit a vytušit umělecký význam „Dalibora“, výjimkou ve své době. Tehdejší společnost velikost a mimořádnost tohoto Smetanova díla nepochopila.

Opera, dokončená v r. 1867 měla svou premiéru 16. května 1868 za okolností výjimečně slavnostních – položení základního kamene k Národnímu divadlu. Večer byl poprvé uveden „Dalibor“ za řízení Smetanova jako slavnostní představení v Novoměstském divadle. Úspěch u obecnostva, byl za těchto mimořádných okolností velký a spontánní. Ale v dalších dnech začala působit svým rozleptávajícím vlivem kritika. Postrádala v něm ohlas lidových písní a označila dílo za wagneriánské.

Důvěra v dílo Smetanovo byla tím podlomena i u obecnostva a tak po pouhých pěti reprízách zmizel ze scény. Nevzkřísilo jej k životu ani nové nastudování Smetanova r. 1872, ani Čechovo v r. 1879. Smetana umíral s vědomím, že jeho Daliboru nebylo porozuměno. A miloval jej mnohem více než svá jiná díla. Očekávaná satisfakce přišla až v r. 1900, kdy K. Kovařovic jím zahájil svou slavnou éru v Národním divadle a od té doby již Dalibor nikdy nezmizel z našich operních scén.

- es -

Opera Státního divadla v Ostravě, laureát státní ceny

Bedřich Smetana

DALIBOR

Opera o 3 jednáních na text Josefa Wenziga

Dirigent: zasloužilý umělec Jiří Pinkas

II. dirigent: Bohumil Janeček

Režisér: zasloužilý umělec Ilja Hylas

Sbormistr: Karel Kupka

Výtvarník scény: Vl. Šrámek, nositel vyznamenání

Za vynikající práci

Výtvarník kostýmů: Jiří Sochovský j. h.

Asistent režiséra: Květa Ondráková

Korepetice: Drahomíra Ritzová, Miroslav Kolář, Jaromír Šalamoun

KRÁL VLADISLAV

PAVEL ČERVINKA
VLADIMÍR MACH
ČENĚK MLČÁK

DALIBOR

JAROSLAV HLUBEK
JIŘÍ OLEJNÍČEK

ŽALÁŘNÍK

KAREL PRŮŠA
JAROMÍR VAVRUŠKA

MILADA

EVA DĚPOLTOVÁ
EVA GEBAUEROVÁ

JITKA

MILOSLAVA OSTATNICKÁ

VÍTEK

JOZEF ĀBEL
KAREL ČERNÝ

BUDIVOJ

JAN KYZLINK
JIŘÍ PADERTA

SOUDCE

VOJTĚCH ZOUHAR

INSPICIENT: JOSEF JAKŠ

TEXT SLEDUJE: EMÍLIE HUDCOVÁ,
ANNA KUBÍNOVÁ

Premiéra 4. května 1975 v Divadle Zd. Nejedlého

Obsah opery

I. dějství

Rytíř Dalibor pomstil zákeřnou smrt svého přítele. Přepadl hrad Ploškovice a usmrtil purkrabího, který zavinil smrt Zdeňkovu. Milada, sestra purkrabího přichází ke králi Václavovi obžalovat Dalibora, ale když ho uvidí a slyší obhajobu a neohroženou řeč ke králi, její nenávisť se náhle mění v pochopení a rychle vzplanuvší cit. Dalibor je odsouzen i přes její prosby k doživotnímu žaláři. Selská dívka Jitka přistupuje ke zdrcené Miladě a svěřuje jí plán na Daliborovo osvobození.

II. dějství

V krčmě, v dolním městě pražském umlouvá Jitka se svým milým, zbrojnošem Daliborovým, plán na rytířovo osvobození. Tajně mu svěřuje, že zatím Milada, převlečena za potulného harfeníka se dostala do hradu a hledá Daliborovu celu.

Žalářník Beneš si oblíbil chlapce (Miladu), který mu ve všem pomáhá a důvěřuje mu natolik, že jej posílá do nejhlubší cely, aby odevzdal Daliborovi housle, které si rytíř toužebně přál.

Dalibor, rozrušen snem o příteli, přijímá s vděčností z rukou neznámého chlapce housle. Vyznáním lásky Miladiny pak vyvrcholí jeho štěstí, protože její příchod i její cit chápe jako posmrtný odkaz přítele Zdeňka.

III. dějství

Když žalárník Beneš ve zmizelém harfeníku poznal přívržence Daliborova, naléhají soudcové v obavě ze vzpoury lidu na krále, aby rychlou popravou Dalibora zabezpečil klid v zemi. Král dlouho váhá, konečně pak potvrdí rozsudek smrti – stětí mečem.

Ve své cele je již Dalibor připraven k útěku, mříže jsou vylomeny, ale když má dát hrou na housle znamení svým věrným, praskne struna. V tom okamžiku již vstupuje do vězení velitel stráže Budivoj, aby Daliborovi zvěstoval ortel smrti.

Veškeré úsilí Miladino i přátel Daliborových je marné. Milada se vrhá do boje s vojskem Daliborovým proti hradní strážci, klesá těžce raněna a umírá. Zoufalý Dalibor se vytrhne strážím a zaútočí, ale klesá ranou Budivoje.

Od dob Palackého nevytvořil nikdo větší a uvědomělejší národní program než Smetana, od glorifikace minulosti „Vyšehradu“ přes krásu přítomnosti ve „Vltavě“ a „Z českých luhů a hájů“ až k budoucímu boji a vítězství - „Táboru“ a „Blaníku“. Hle, to je národní umění.

Smetana však, a ani na to nesmíme zapomenout, uskutečňuje to nadto i vysoce opravdově, oddán tomu s celou duší, a proto i hluboce, z nejhlubšího přesvědčení, i vroucně, s nejoprávdovější láskou. Víme, že tomu není vždy a u všech tak, v oblasti kultury. A zvláště u nás máme přímo bolestné toho příklady. Již Havlíček a po něm Neruda zle na to žehrali. Na to, že mnozí a mnozí, mluvíce o mravnosti, národě a vlasti, nemyslili čistě a opravdově. U Smetany cítíme, jak se v něm při každé té představě přímo chvěje každý nerv, jak je při tom celé jeho srdce. Ne náhodou proto zrovna Neruda tak vroucně přilnul k Smetanovi. Nerozuměl příliš hudbě, nevěděl, co se všechno ve Smetanových dílech odehrává, ale toto poznal, a byl tak dojat, že poslouchaje Dalibora, slzel. A totéž cítíme i my. A i proto stavíme Smetanu mezi největší, nejvzácnější zjevy naší kultury - pro tuto jeho kulturu srdce a charakteru.

Zdeněk Nejedlý

Vydalo Státní divadlo v Ostravě, nositel Řádu práce v redakci a grafické úpravě Evy Sýkorové,
Typografická spolupráce Karel Pašek Kčs 2
Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p., provoz 22, Ostrava 1, Hollarova 14.